

Hanyatlás vagy megújulás? Kísérletek a jóléti modell fenntartására a konzervatív szociálpolitikát képviselő országokban

KOVÁCS FRUZZSINA¹

ABSZTRAKT

A jelenleg ismert kutatások alapján a leginkább sürgető, a jóléti államokat érintő kihívásként a demográfiai változásokat, a globalizáció fejlődését és a neoliberais ideológia terjedését azonosíthatjuk. Az egyes jóléti modellek más és más módon tudnak és kívánnak megküzdenni a felmerülő kihívásokkal. A tanulmány fő célja, hogy a szisztematikus szakirodalmi elemzés módszertana mentén azonosítsa a konzervatív jóléti rendszerekben történő változásokat, valamint a változásokból adódó problémákra megoldási alternatívát jelentő szakpolitikákat. Az elemzés alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a kontinentális modell képviselői jóléti receptként főként a migrációs politikára és az ahhoz kapcsolódó szociális befektetésre építenek. Kérdés viszont, hogy ez a gazdaság és jóléti politika a továbbiakban milyen hatással van az egyes nemzetállamok belpolitikai működésére.

KULCSSZAVAK: konzervatív jóléti modell, kihívások, megújulás, paradigmaváltás, hanyatlás

BEVEZETÉS

Úgy a hazai, mint a nemzetközi szociálpolitikai kutatások központi kérdése a jóléti állam napjainkban ismert működése és azok a társadalmi, gazdasági és politikai kihívások, amelyekkel a jóléti állam az utóbbi évtizedekben szembesül. Különböző viták folynak a jóléti paradigma változását illetően, amelyek középpontjában azok a változó tényezők és kérdések állnak, amelyekre a klasszikus értelemben vett jóléti modelleket működtető országoknak egyre sürgetőbben válaszolniuk kell.

Jelen tanulmány célja, hogy a nemzetközi szakirodalom áttekintése alapján bemutassa azokat a kihívásokat, amelyekkel napjaink jóléti államai találkoznak, majd azonosítsa azokat a megoldási alternatívákat, amelyek mentén a klasszikus értelemben vett jóléti modellek képessé válhatnak a fennmaradásra és további működésre. A továbbiakban a kutatás

¹ Kovács F. (2026). Hanyatlás vagy megújulás? Kísérletek a jóléti modell fenntartására a konzervatív szociálpolitikát képviselő országokban. In: Varga Zs. (szerk.), *Jólét, integráció és társadalmi változások*, 13–25. Társadalmi Horizontok 1. Debreceni Egyetemi Kiadó.
<https://doi.org/>

terjedelmi korlátaiból adódóan kizárólag a konzervatív modellt képviselő országokra koncentrálunk, így tanulmányunk következő fejezetében a konzervatív jóléti modell alapvető működését és annak sérülékenységet kívánjuk vizsgálni abból a célból, hogy fókuszba helyezhessük azokat a „gyenge pontokat”, amelyek mentén a konzervatív jóléti modell nemzetközi politikai és gazdasági változásoknak való kitettsége megragadható.

A KONZERVATÍV JÓLÉTI MODELL ISMÉRVEI ÉS SEBEZHETŐSÉGÉNEK PROBLÉMÁJA

A konzervatív jóléti modell kialakulása Otto von Bismarck porosz kancellárhoz vezethető vissza. A Bismarck által kialakított rendszer alapját az a társadalombiztosítási modell képezte, amely a foglalkoztatottak bére mentén befizetett munkaadói, illetve munkavállalói járulékokra épült (Németh, 2007). A későbbiekben a Bismarck által kialakított rendszernek számos formája jött létre, amelyeket a hetvenes években Titmuss, a kilencvenes években pedig Esping-Andersen igyekezett átláthatóvá tenni és típusokba rendezni (Titmuss, 1970; Esping-Andersen, 1990).

Esping-Andersen tizenkét szempont alapján kategorizálta az akkoriban ismert jóléti államokat. A társadalombiztosítási elv mellett számos ismérvet sorakoztatott fel a konzervatív jóléti modell vonatkozásában, amelyek közül a modell sérülékenysége szempontjából további kettőt szeretnénk kiemelni: a szociális jogok munkavégzéshez kötöttségét, illetve a rendszer státuszmegőrző funkcióját (Esping-Andersen, 1990).

A konzervatív jóléti modellnek, többi társáéhoz hasonlóan – lásd a szociáldemokrata és a liberális modell – vannak olyan alapvető tulajdonságai, melyek sérülékennyé teszik azt a mai – alakulásához képest – megváltozott és globalizált világban. Ezek közül az egyik leginkább mérvadó a társadalombiztosítási rendszer demográfiai kitettsége. Tekintve, hogy a létrejött felosztó-kirovó rendszerben a munkaképes korú társadalom az az alappillé, amely az egész rendszer fenntartását szolgálja, a foglalkoztatott népesség csökkenése kifejezetten veszélyes lehet a klasszikus értelemben vett konzervatív modell fenntartására (Clarke, 2014). A második kiemelendő sérülékeny pont a szociális jogok munkavégzéshez kötöttsége. Az „*aki nem dolgozik, ne is egyék*” elv kirekeszti a jóléti rendszerből a társadalom munkára alkalmatlan vagy épp képtelen tagjait, és ezen rétegek támogatását a jóléti rendszer nem tekinti feladatának (Segall, 2009). Kérdés, hogy napjaink technológiai fejlődése milyen rétegek munkaerőpiacról való kirekesztettségét vonja magával, és az is kérdés, hogy ha növekedő tendencia áll be ezen csoportok létszámát illetően, az milyen hatással van a társadalombiztosítási rendszer alakulására. A harmadik ismerv, amely a konzervatív modelleket leginkább sérülékennyé teszi az a rendszer státuszmegőrző mivolta, azaz az alsóbb rétegek felzárkóztatásának hiányából adódó hosszú távú problémák (Tomka, 2004).

Összességében a konzervatív modell számos ismérve teszi a rendszert egyre nehezebben működtethetővé, ezzel együtt egyre nehezebben fenntarthatóvá. A módszertani fejezetet követően azt vizsgáljuk, hogy ezek a gyenge pontok mennyire vannak összefüggés-

ben napjaink jóléti kihívásaival, és melyek azok a megoldási alternatívák, amelyek mentén a sérülékenység ellenére a ma ismert konzervatív jóléti modell mégis fenntartható maradhat.

MÓDSZERTAN

Az alábbi tanulmány a nemzetközi szociálpolitikai folyamatokat érintő kutatások szisztematikus elemzésére tesz kísérletet. Vizsgálatunk fő célja, hogy azonosítsuk azokat a konzervatív jóléti államokat érintő problémákat, amelyek a leggyakrabban fordulnak elő, illetve elemezzük azokat a lehetséges alternatívákat, amelyek a kutatásban vizsgált tanulmányok alapján megoldást jelenthetnek a kontinentális modellben elhelyezkedő országok jóléti kihívásaira. A kritikai elemzés módszertanának segítségével mélyebb betekintést nyerhetünk a bevont írásokba, illetve képesek vagyunk az adatok hatékony összegyűjtésére, rendszerezésére, illetve elemzésére (Webster – Watson, 2002).

A kutatásba a tanulmányokat tematikus válogatással vontuk be. A keresést a Google Scholar online formában elérhető felületén valósítottuk meg. Mivel fő célunk a nemzetközi szakirodalom áttekintése és elemzése volt, ezért a keresés során a következő angol kulcsszavakat használtuk: conservative welfare model, challenge, solution, survive, renewal. A vizsgálat során kizárólag Q1–Q3-as besorolású, az OECD országokból származó angol nyelvű szakirodalmak kerültek leválogatásra.

Az első, keresőszavak alapján történő szűrés 69 900 találatot eredményezett, majd a kutatás időintervallumát szűkítettük a 2013 után megjelent tanulmányokra, így már csak 18 500 tétel maradt fenn a szűrőn. Mivel az elemzés során nem témaspecifikusan vizsgáltuk a konzervatív szociálpolitikai modellben elhelyezkedő országok helyzetét, így a szűrés feltételeit „áttekintő cikkek” státuszra állítottuk, ami 2920 találatot eredményezett. A továbbiakban azoknak a tanulmányoknak az elemzésére vállalkoztunk, amelyek a legfrissebb adatokkal dolgoztak, és amelyekre a legtöbbször hivatkoztak.

Az adott módszer segítségével számos kihívást, illetve megoldási alternatívát azonosítottunk, azonban tekintettel a tanulmány terjedelmi korlátaira, a továbbiakban a három-három leggyakrabban előforduló probléma és megoldás elemzését helyezzük fókuszba.

KIHÍVÁSOK A KONZERVATÍV JÓLÉTI MODELL FENNTARTÁSÁNAK VONATKOZÁSÁBAN

A kutatás során vizsgált tanulmányok alapján a leginkább sürgető, a jóléti államot érintő kihívásként a demográfiai változásokat, a globalizáció fejlődését és a neoliberális ideológia terjedését azonosíthatjuk (Hemerijck, 2013; Clarke, 2014; Vartiainen, 2017; Abío et al., 2017; Garritzmán et al., 2018; Giddens, 1999; Potrafke, 2012; Deeming, 2017; Rehm, 2019). A kihívások közül azért a demográfiai változásokat vizsgáljuk először, mert

– ahogy azt a rendszer sérülékenységet vizsgáló fejezetben is taglaltuk – a legtöbb Európában fellelhető konzervatív jóléti rendszer a munkavállalók után befizetett adókra, illetve járulékokra épül. Ha azonban a munkaképes korú népesség aránya csökken, a jóléti állam kisebb büdzséből kell finanszírozza a már sokak számára megszokott és evidensnek vélt jóléti szolgáltatásokat és ellátásokat.

A konzervatív jóléti államok egyik leginkább égető kihívása az elöregedő társadalom, illetve az alacsony születésszám. A probléma alapját az adja, hogy a kontinentális államok a keynesi modell alapján a demográfiai adatokra építenek, viszont míg Keynes idejében a születések száma, ezáltal a munkaképes korú népesség száma nőtt, a várható élettartam pedig stagnált, addig mára ez a tendencia megfordulni látszik. A jelenség következtében az európai uniós államháztartások gyengék, és bár a 2008-as válságot követően a recesszió mérséklődött, a jelenlegi költségvetések – ezáltal a jóléti modellek – fenntarthatatlansága továbbra is fennáll az egyes jóléti társadalmak elöregedő tendenciájának következtében (Vartiainen, 2017).

Egyes előrejelzések szerint az elöregedő társadalom problémája akkor fog leginkább kiteljesedni Európában, mikor a hatvanas évek baby boom időszakában született gyermekek elérik a nyugdíjkorhatárt, és kivonódnak a munkaerőpiacról. A jelenleg rendelkezésre álló adatok és statisztikák szerint a ma ismert, felosztó-kirovó rendszerre épülő konzervatív jóléti modellek legkésőbb a következő évtized végére fenntarthatatlanná válnak, a rendszer valamilyen módon való változása tehát már biztosan borítékolható (Abío et al., 2017). Az elöregedő tendencia miatt legkésőbb 2030-ra mindenképp szükség lesz valamilyen jóléti reformra, viszont a rendszer átalakítása több szempontból is veszélyeket hordoz magában a jelenlegi munkaképes korú társadalomra nézve (Hemerijck, 2013).

Az elemzett tanulmányok alapján a második, a jóléti államot leginkább érintő kihívás a globalizáció és a globalizáció mentén létrejött gazdasági integráció, munkaerőpiaci liberalizáció, illetve tőkemozgás.

Claus Offe egy 1984-es tanulmányában leírja, hogy a jóléti állam és a kapitalista piacgazdaság egymással kéz a kézben járnak, mivel a kapitalizmus képtelen fennmaradni a jóléti állam támogatása nélkül. Példaként hozza fel, hogy egy jól működő gazdaságnak szüksége van a képzett munkaerőre, amelyet a jóléti állam állít elő. Szüksége van a bérhelyettesítő transzferekre, hogy a munkaerőpiacról kiesett munkavállalók gyorsabban képesek legyenek az integrációra. Végül szüksége van egészségbiztosítási rendszerre a vállalatok tehermentesítése érdekében (Offe, 1984). Offe ezredforduló előtti elméletét azóta sokan cáfolták. Az egyik legkiemelkedőbb közülük John Clarke, aki 2014-es kutatásában leírja, hogy a fenti feltételezések napjainkban már nem állják meg a helyüket, többek között a zárt nemzetgazdaságok hiánya miatt (Clarke, 2014). Clarke tanulmányában kifejti, hogy a globalizmus mentén létrejött nyílt piaci kereskedelemnek, illetve a szabad munkaerőáramlásnak köszönhetően a piacnak már nem érdeke, hogy minden egyes országban képzett munkaerőbázis álljon a rendelkezésére. Clarke szerint a zárt nemzetgazdaságok hiánya tehát a globalizmus egy olyan mellékterméke, amely mentén a jóléti állam intézménye kiüresedik, annak szolgáltatásai pedig a piac szempontjából fe-

leslegessé válnak. Ha pedig a piacnak már nincs szüksége a jóléti államra, kérdésessé válik az állam szerepének hangsúlyossága és a jóléti szolgáltatások szükségessége is.

A második, globalizmus eszméje mentén kiemelendő probléma az egyenlőtlenségek mértékének eddig ismeretlen ütemű növekedése. Piketty 2013-ban írt könyvében korunk egyik legrelevánsabb társadalmi problémájaként definiálja, hogy a gazdasági növekedés tempója tartósan alulmarad a tőke növekedéséhez képest. A kutató szerint ez a gazdasági divergencia fokozza az egyenlőtlenségek és a szegénység mértékének növekedését (Piketty, 2013). Pikettyhez hasonlóan érvel Pogátsa Zoltán 2022-ben publikált kutatásában, amelyben leírja, hogy a globális elit birtokolja a megtermelt javak és a termelőeszközök tetemes százalékát, ennek a globális elitnek tehát nem érdeke sem a progresszív adózás, sem pedig a szegénység mérséklése érdekében működtetett nagymértékű újraelosztás (Pogátsa, 2022).

Pogátsa elemzi, hogy a javak birtoklása révén a globális elit „foglyul ejti” az államot, a foglyul ejtett állam pedig képtelen a jóléti szolgáltatások kiszélesítésére, az állam szerepének hangsúlyozására vagy a szegénység növekedésének meggátolására (Pogátsa, 2022).

A harmadik, társadalmat és jóléti államot érintő kihívás, melyet a globalizmus mentén definiálhatunk az információs technológia nagy ütemű fejlődése és különböző ipari szektorokon belüli elterjedése. E tanulmány keretei nem engedik, hogy a technológia fejlődése kapcsán ismert összes előnyt és hátrányt elemezzük, így csak azt emeljük ki, amely leginkább érinti a jóléti államot.

A technológia és az információs technológia fejlődése révén az alacsonyan képzett munkaerő egyre inkább feleslegessé válik a munkaerőpiacon, és itt válik látható problémává a jóléti juttatások munkavégzéshez kötöttségének ténye. Ha a munkaképes korú népesség egy jól körülfatározható csoportja kiszorul a piacról, ellátásuk és alapvető szükségleteik kielégítésének feladata teljes mértékben az államra hárul (Rehm, 2019). Viszont ha a konzervatív szociálpolitikát képviselő országok modellbéli sajátosságukból adódóan nem tekintik feladatuknak a munkaerőpiacról kiszorult rétegek támogatását, garantálttá válik ezen csoportok elszegényedése és fokozatos leszakadása.

Összességében tehát a demográfiai változások mellett a globalizáció az a legkiemelkedőbb kihívás, melyre a jóléti államnak válaszolnia kell. A globalizáció mentén borítékolható egyre intenzívebb és felgyorsultabb változás pedig, még inkább megnehezíti a mindenkori jóléti államok adott helyzetre való megfelelő felkészülésének és időbeni reagálásának képességét.

A harmadik kiemelendő kihívás, amellyel a jóléti állam napjainkban szembesül, az a kapitalista gazdaság mentén egyre inkább terjedő neoliberális ideológia térnyerése. A neoliberális ideológia az 1970-es évek elején kezdett terjedni, a keynesizmus ellenlábasaként. Az ideológia támogatói szerint a jóléti állam ekkorra túlterjeszkedett, a túlzott gondoskodás pedig előidézte a gazdasági növekedés hanyatlását. Az állami jelenlét demotiválóan hatott a vállalkozói kedvre, és függést teremtett az állam és az alsóbb társadalmi rétegek között. Az ideológia támogatói szerint az állami jelenlét korlátozása mindekképp szükséges a szabad piacok, illetve a szabad társadalom létrehozatalához (Hayek,

1943). A neoliberalizmus ideológiájának alapja tehát a kapitalista piac korlátozásmentes szabadsága, az egyéni felelősségvállalás, a szabad verseny és kereskedelem, illetve a piaci alapú megoldások hangsúlyozása (Friedman, 1962).

Korábban a neoliberalizmus ideológiájának potenciális tértnyerése nem tűnt lehetségesnek, mivel a nemzetközi szakirodalom alapvető tényként kezelte, hogy a jóléti államnak fenn kell maradnia, mivel nélküle a kapitalista gazdaság sem maradhatna fenn (Offe, 1984). Ehhez képest mára már az is kérdésessé vált, hogy a jóléti állam egyáltalán szükséges-e a kapitalista gazdaság működtetéséhez. Az adott kérdés felmerülésének számos oka van.

Egyrészt napjainkban, a zárt nemzetgazdaságok hiánya révén, az iparnak már nincs szüksége a jóléti állam szolgáltatásaira a tőkefelhalmozáshoz. Az egyes vállalkozások úgy a munkaerőt, mint az egyes termékek előállításához szükséges alapanyagokat képesek külföldről importálni. A jelenségből adódóan a piac nem érdekelt a hazai munkaképes korú társadalom előállításában, tekintve, hogy humán erőforrás-igényét külföldi munkavállalók alkalmazása révén is ki tudja elégíteni (Clarke, 2014). Másrészt a neoliberális ideológia terjedése mentén egy egyre intenzívebbé váló tömegakaratot észlelhetünk, ez a tömegakarát pedig a társadalom egyre szélesebb csoportját tudhatja magáénak, ezzel létrehozva az Európában fellelhető erős jobboldali szavazóbázisokat (Clarke, 2014). Függetlenül attól, hogy a piac és a társadalom egy jól körülhatárolható része azonosulni tud a neoliberális ideológia eszméivel, az ideológia terjedése számos problémához vezet, amely problémákat inkább a társadalom, mintsem a piac tudhatja magáénak. Az egyik ezek közül a vagyoni egyenlőtlenségek várhatóan emelkedő mértéke.

A technológiai fejlődés révén az alacsonyan képzett munkavállalók a munkaerőpiacon kívül találják magukat, ezért ők erős függésbe kerülhetnek az államtól, és magas szociális védelmet igényelhetnek. A magasan képzett munkavállalók viszont nem támogatják majd a progresszív adózást és a jövedelmek alsóbb rétegeknek való átcsoportosítását. A neoliberális piaci alapú elosztás egyenlőtlenségeket teremt, az egyenlőtlenségek pedig olyan társadalmi konfliktusokhoz vezetnek, amelyek mentén a felsőbb rétegek gyengébb, míg az alsóbb rétegek erősebb állami jelenlétet akarnak majd (Rehm, 2019).

Ahogy fentebb is említettük, a konzervatív modell egyik alapvető ismérve a rendszer státuszmegőrző funkciója, mely alapján az alsóbb társadalmi rétegek felzárkóztatása nem kívánatos. Ettől függetlenül viszont, az említett rétegek nagysága potenciálisan növekszik a neoliberális ideológia térhódítása által. Kérdés, hogy a jóléti állam hogyan reagál erre a kihívásra, képes-e, illetve akarja-e kezelni az elszegényedő csoportok számszerű növekedésének problémáját egy olyan világban, ahol nem pusztán a módszereit, de a létjogosultságát is megkérdőjelezzik.

Szintén a neoliberális ideológia terjedése mentén felmerülő, társadalmat érintő probléma az a tény, hogy a neoliberális elv nem váltja be az ígéretét, miszerint a javak a felsőbb társadalmi rétegektől lecsorognak az alsóbb osztályokhoz. Ha a kilencvenes évektől elemezzük a neoliberális ideológia terjedésének eredményeit, arra a megállapításra juthatunk, hogy a neoliberális politika a piacoknak kedvez, ez a tendencia pedig az egyenlőt-

lenségek egyre magasabb mértékéhez vezet. A jóléti állam számára pedig kihívás, hogy ezeket az egyenlőtlenségeket megfelelően kezelje (Deeming, 2017).

Összességében a fenti tanulmányok alapján azt a konklúziót vonhatjuk le, hogy a konzervatív jóléti modell államai korántsem ugyanazokkal a kihívásokkal találják szemben magukat, mint létrejöttük idején vagy akár a hetvenes évek olajválságának hajnalán. A demográfiai krízis, a globalizáció, a technológiai modernizáció és a kapitalista piacgazdaság térnyerése mentén Giddens szavaival élve „kikényszerítik” az egyes országok politikai és ezzel együtt szociálpolitikai elveinek változását (Giddens, 1999). A legtöbb konzervatív jóléti állam nem tud, és lehetséges, hogy a neoliberális ideológia mentén nem is akar fennmaradni és abban a formában működni, ahogy azt a korábbiakban ismertük. Kérdés tehát, hogy hogyan tovább. Milyen alternatívák vannak a jóléti állam lehetséges fennmaradására? Bár a jóléti modellek változásának ténye mindenképp borítékolható, az átalakulásának módja már számos szociálpolitikai vita központi kérdése. A következő fejezetben a konzervatív szociálpolitikát gyakorló országok számára lehetséges megoldási alternatívák közül kívánunk elemezni hármat.

ALTERNATÍVÁK A KONZERVATÍV JÓLÉTI MODELL FENNTARTÁSÁRA

A kutatásba bevont tanulmányok elemzése során a leggyakrabban előforduló potenciális megoldási alternatívaként a munkaerőpiaci migrációt, az adópolitika megreformálását és az intenzív szociális befektetés politikáját azonosítottuk.

A korábbi szakirodalom vizsgálata mentén már említést tettünk arról, hogy a demográfiai krízis problémájának megoldására való törekvés a konzervatív jóléti rendszerekben a legkardinálisabb (Hemerijck, 2013; Abío et al., 2017). Ezek az országok a társadalombiztosítás szervezésekor főként felosztó-kirovó rendszert működtetnek, esetükben tehát a leginkább kritikus a munkaképes korú társadalom megtartása és az elöregedő korfa kialakulásának megakadályozása.

Napjaink jóléti államainak kihívásait vizsgálja Vartiainen egy 2017-es cikkében, és megoldási javaslatként a migrációs politika az egyik alternatíva, amelyet górcső alá von kutatása során. A tanulmány külön figyelmet szentel a sikeres német migrációs politikának, és kiemeli, hogy a német gazdaság volt a 2015-ös migrációs hullám egyik legnagyobb nyertese, még akkor is, ha ez a gazdasági siker pártpolitikai szavazatokban nem feltétlenül volt mérhető (Vartiainen, 2017).

Az európai uniós államok munkaerőpiaci kihívásait és migrációs politikáját elemzi Brochmann és Dølvik 2018-as kutatásukban. Tanulmányuk során kifejtik, hogy a konzervatív szociálpolitikai modell országaiban alacsonyabb a foglalkoztatási ráta, így a bérkülönbségek is kisebbek, ami azt jelenti, hogy a beáramló migráns munkaerőnek nehezebb a munkaerőpiaci elhelyezkedés, mint mondjuk az északi országokban. A kutatók elemzik, hogy az elmúlt évtized deregulációs hullámának köszönhetően a konzervatív országokban is fellendült a másodlagos munkaerőpiac, így a kontinentális modell képviselői is

vonzóvá váltak a kelet-európai, illetve harmadik országból jövő munkavállalók körében. A külföldi munkavállalók foglalkoztatása tehát a konzervatív országokban is fellendülőben van (Brochmann – Dølvik, 2018).

A munkaerőpiaci migráció osztrák gazdaságra kifejtett hatását modellelzi Poledna, Strelkovits és Conte 2024-ben megjelent tanulmányukban. A kutatás eredményei megerősítették a korábbi következtetéseket, miszerint a migráció pozitív hatással van a fogyasztásra és a GDP növekedésére. A tanulmány azt is kiemeli, hogy a sikeres migrációs politikához szükség van a gyakran felülvizsgált munkaerőpiaci szabályozásokra annak érdekében, hogy a migráns munkaerő foglalkoztatása ne járjon együtt az őslakos képzetlen munkaerő munkanélküliségével. A tanulmány szerint a jogszabályok és a munkaerőpiaci „kereslet-kínálat” elvének egyensúlyban tartása olyan sikeres migrációs politikát eredményezhet, amely egyaránt tesz jót a piacnak és a gazdaságnak is (Poledna et al., 2024).

Az Európai Unió belüli migrációs hullámok működését vizsgálja Fassmann, Kohlbacher és Reeger egy 2014-ben megjelent kutatásukban. A tanulmány eredményei szerint a 2004-et követő időszakban különösen megnőtt azoknak a migránsoknak a száma, akik a kontinensen belül keletről nyugatra vándoroltak. A kutatók szerint az Európán belüli, keletről nyugatra irányuló migráció nyereséget jelent úgy a befogadó, mint a kiinduló országoknak. A kutatás szintén Ausztriát hozza fel példának a sikeres migrációs politika és munkaerőpiaci integráció szempontjából (Fassmann et al., 2014).

A fenti tanulmányok vizsgálata mentén azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a kontinentális modell jóléti államai nyitottak a munkaerőpiaci migránsok foglalkoztatására (Brochmann – Dølvik, 2018; Vartiainen, 2017; Poledna et al., 2024; Fassmann et al., 2014). Míg a kétezres évek elején inkább a kontinensen belüli, keletről nyugatra való munkaerőáramlás volt megfigyelhető, addig mára a legtöbb, konzervatív szociálpolitikai modellbe tartozó ország nyitott a harmadik országból érkezők befogadására, például Németország (Fassmann et al., 2014). A konzervatív modell képviselői elsősorban a képzett munkaerőt keresik, viszont a képzetlen munkavállalók foglalkoztatotti aránya is évről évre növekszik, tehát a rendszer lényegesen nyitottabb, mint az északi országokban. A kontinentális modell migrációs politikája gazdasági mutatókban mérve sikeres – lásd Németország és Ausztria – ez a tendencia pedig jó hatással lehet úgy a jóléti állam működtetésére, mint annak hosszú távú fenntartására abban az esetben, ha a beáramló munkavállalók integrációja megfelelő, a helyi munkaképes korú népesség pedig alaphoz alkalmas a munkaerőpiaci igények kielégítésére. Mindkét feltétel teljesülése a sikeres jóléti politika, azon belül is a szociális befektetési politika függvénye, a következőkben tehát azt vizsgáljuk, hogy mennyire fektetnek hangsúlyt a szociális beruházás politikájára a kontinentális országok képviselői.

A szociális befektetés politikája 2000 óta része az Európai Szociális Modellnek a Lisszaboni Stratégia értelmében. A megegyezés szerint az EU a továbbiakban lényegesen intenzívebben kíván befektetni a társadalomba és a humán erőforrásba az európai versenyképesség és a növekedés érdekében (Tóth, 2018). A Lisszaboni Szerződés aláírását követően számos válság, illetve gazdasági visszaesés sújtotta az Unió országait, ennek mentén pedig kérdésessé vált a szociális befektetés hatékonysága és létjogosultsága.

A 2008-as globális válság a többi európai országhoz hasonlóan a konzervatív modell képviselőinek pénzügyi stabilitására is rányomta a bélyegét. Angela Merkel német kancellár 2013-ban a Lisszaboni Stratégiától függetlenül azt nyilatkozta, hogy a recesszió és a globális verseny miatt elsődleges a költségvetési konszolidáció, a folyamat pedig a jóléti juttatások és ezzel együtt a szociális befektetések általános csökkentését vonta maga után.

Hemerijck egy 2023-ban publikált tanulmányában elemezte a megszorítások hatását, és arra az eredményre jutott, hogy sikeres piaci integrációt és gazdasági növekedést nem lehetséges fiskális megszorítások révén elérni (Hemerijck, 2023). A kutató érvként hozza fel, hogy a 2010-es EU-s megszorítások megszakították az euróövezet országainak konvergenciáját, akadályozták a foglalkoztatás és a bérek növekedését, és hozzájárultak a felzárkóztatás alacsony üteméhez. A tanulmány szerint az egyes országok vezetői általánosan 2018-ra jutottak arra a megállapításra, hogy a régió pénzügyi stabilitásának érdekében mindenképp szükség van a költségvetési stabilitásra és a gazdasági konvergenciára az euróövezetben. A döntés hatására az európai országok más és más módon, de elkezdték ismételtelen kiterjeszteni jóléti szolgáltatásaikat. Franciaország és Németország például a társadalmi integrációs politikák eredményes működtetésére fektetett nagyobb hangsúlyt, emellett kiterjesztették a családokat érintő szociális támogatásokat (Hemerijck, 2023).

Szintén a válságot követő költségvetési megszorítások miatt háttérbe szoruló szociális befektetési politikákra hívja fel a figyelmet Ronchi egy 2019-ben publikált kutatásában. A tanulmány azt elemzi, hogy míg a skandináv országok szociális beruházási politikáján át a költségvetési nyomás enyhítésére törekedtek 2008 után, addig a többi európai ország nem követte ezt a tendenciát. A kutatás szerint a legtöbb állam választásra kényszerült a szociális beruházás és a költségvetés védelme között, és a konzervatív modell országainak többsége pedig az utóbbit választotta. Hemerijckhez (2023) hasonlóan Ronchi is rávilágít, hogy a sikeres szociális befektetés nem a költségvetés adta lehetőségek függvénye, eredményeiben mégis kimutatja, hogy a legszegényebb országok szorították vissza leginkább a szociális beruházásokat a válság után, a gazdagabb országok pedig enyhébb megszorító politikát alkalmaztak. A kutatás a kontinentális modell országait a szociáldemokrata és az összes többi modell országai közé helyezte el a szociális beruházást érintő megszorítások skáláján. 2008 után a konzervatív országok is csökkentették a szociális befektetés mértékén, de közel sem olyan mértékben, mint a mediterrán vagy a kelet-közép-európai jóléti modellek képviselői (Ronchi, 2019). Ez a megszorítás pedig nem pusztán a versenyképesség csökkenéséhez, hanem a szegénység növekedéséhez is hozzájárult.

Összességében a fenti szakirodalom alapján azt láthatjuk, hogy 2008–2018 között a konzervatív országok képviselői a korábbiakhoz mérten szűkítettek a szociális befektetést érintő szolgáltatásokon, azóta ez a tendencia viszont – bár lehet, csak átmenetileg –, visszafordulni látszik. Hemerijck, Plavgo és Ronchi 2023-ban publikált kutatásukban azt elemzik, hogyan vált a szociális beruházás politikája ellenlábásává a COVID-19-járvány kedvezőtlen gazdasági hatásainak. A kutatók szerint míg a neoliberális szemléleten alapuló piac a korábbiakban kikényszerítette a jóléti állam visszaszorítását, addig a

COVID-19-járvány hatására a piac számára is a szociális beruházás politikájának térnyerése vált kívánatosná. A tanulmány szerint a fokozott állami jelenlét nagyban hozzájárult a munkanélküliségi kockázatok enyhítéséhez, a közös uniós adósság csökkentéséhez és a gazdaság újraindításához. A szociális befektetés politikájának térnyerése a fenti tanulmányokhoz hasonlóan a konzervatív modell országaiban volt a leginkább számottevő Európán belül, és a gazdaság újraindítása is ezekben az országokban indult be a leggyorsabban, kivéve a skandináv államokat (Hemerijck et al., 2023).

Az ingadozó intenzitású szociális befektetés okaként ugyanazt a problémát azonosították a fenti kutatók, amelyet a kiterjesztett progresszív adózás ellenlábasaként is diagnosztizáltunk, ez az elv pedig nem más, mint a korábbiakban problémaként definiált neoliberalis ideológia terjedése.

Az adópolitika megreformálását érintő kutatásunk során azt a megállapítást tettük, hogy számos tanulmány érvel a reformok mellett, viszont annál kevesebb ország ülteti át a közgazdászok és szociálpolitikusok által megfogalmazott intézkedéseket a mindennapi hatalomgyakorlásba.

Számos kutató hívja fel a figyelmet a gazdasági és tőkenövekedés aránytalanságára és mindannyian az adópolitika megreformálásában látnák a jövőbeli megoldást.

Piketty alternatívaként ajánlja a progresszív vagyoadót, az örökösödési adó átalakítását, a vezetői bérek csökkentését, illetve a globális együttműködést az adópolitikák terén, mivel ezek a változások segítenék meggátolni a globális vagyon koncentrálódását, az egyenlőtlenségek növekedését, és elősegítenék az igazságosabb újraelosztást a társadalmon belül (Piketty, 2013).

Pikettyhez csatlakozva szintén az egyenlőtlenségek mérséklésével kapcsolatos tizenkét javaslatot fogalmaz meg Atkinson. A kutató az elemzés során Piketty adataira támaszkodva vizsgálja az egyenlőtlenségek dinamikáját, majd alternatívákat fogalmaz meg azok mérséklésére. Atkinson megoldási alternatívái közt szerepelnek az oktatáspolitikát, gazdaságpolitikát, és közfoglalkoztatást érintő javaslatok is. Emellett a tanulmány hangsúlyozza a progresszív adózás, az örökösödési adó és a vállalati adók mértékének felülvizsgálatát (Atkinson, 2014).

Atkinsonhoz és Pikettyhez hasonlóan az adópolitika teljes megreformálását kínálja megoldási javaslatként Joseph Stiglitz is, aki egy 2014-ben publikált tanulmányában számos reformalternatívát sorakoztat fel a fenntartható gazdasági növekedés és az egyenlőtlenségek mérséklése érdekében. Stiglitz kutatásában kiemeli, hogy a költségvetési válságok nem gazdasági, hanem politikai hibák következményei, és meglátása szerint ezek a válságok megfelelő adópolitika folytatása mellett elkerülhetők lennének (Stiglitz, 2014).

Függetlenül a progresszív adózás mellett felsorakoztatott számos érvtől, az elemzett tanulmányok mentén nem látunk politikai törekvést a konzervatív adópolitika megreformálásának irányába. A jelenség oka a már korábbiakban említett neoliberális ideológia és a foglyul ejtett állam jelenségének térnyerése.

A fentiekből adódóan összességében elmondhatjuk, hogy a kontinentális jóléti modell országai a gyakorlatban két megoldási alternatíva közül választhatnak. Ez a két opció pedig nem más, mint a migrációs politika és a szociális befektetés politikája. Ezzel együtt

mindkét esetben változó tendenciák figyelhetők meg a konzervatív szociálpolitikai modell országában.

A migrációs politika szempontjából azt láthatjuk, hogy a kontinentális jóléti modell képviselői egyre nyitottabbak a kelet-közép-európai és a harmadik országból érkező munkavállalók befogadására. Ez a nyitottság láthatóan magasabb szintű, mint az északi jóléti államokban. A megfigyelhető tendencia oka többek között az is lehet, hogy a konzervatív jóléti államok munkaerőpiaci járulékoknak való kitettsége lényegesen nagyobb, mint a szociáldemokrata országoké, a demográfiai krízisükre való megoldás megtalálása ebből adódóan tehát sürgetőbb, mint bármely más európai országnak.

A szociális befektetés változó tendenciájának oka a neoliberalizmus egyre intenzívebb térnyerése a konzervatív értékrendű országokban is. Amikor a piac számára nem indokolt a nagymértékű állami jelenlét, a szociális befektetési politikák intenzitása csökken. Amikor a piac megmentéséhez szükség van az állami beavatkozásra – lásd a COVID-19 időszakát – akkor a szociális beruházások mértéke növekedésnek indul. A konzervatív modell országai láthatóan nagyobb mértékben kitettek a mainstream politikai ideológiájának, mint az északi modell képviselői. Bár északon is láthatunk változásokat és megszorításokat, azok mértéke meg sem közelíti a konzervatív országok szociális beruházási politikájának ingadozását. Hemerijck, Ronchi és Plavgo 2023-as tanulmányukban azzal a feltételezéssel élnek, hogy a COVID-19-re vagy épp az orosz–ukrán háborúra adott szociálpolitikai válaszok csak ideiglenesek, és az uniós szintű, hosszú távú szociális befektetés politikája az uralkodó politikai ideológia révén még várat magára (Hemerijck et al., 2023).

ÖSSZEZÉS

Kutatásunk során arra tettünk kísérletet, hogy a nemzetközi szakirodalom elemzése mentén görcső alá vonjuk azokat a jóléti államokat érintő kihívásokat, amelyekkel a konzervatív szociálpolitikai modell országai küzdenek napjainkban. Kihívásként azonosítottuk a demográfiai krízist, a globalizációt és a neoliberális ideológia terjedését. Ezt követően megvizsgáltuk azokat a nemzetközi szakirodalomban leggyakrabban előforduló megoldási alternatívákat, amelyeket a konzervatív jóléti modell országai alkalmaznak, illetve alkalmazhatnak. Ebben az esetben a munkaerőpiaci migrációt, az adópolitika megreformálását és a szociális befektetés politikáját azonosítottuk lehetséges alternatívákként.

Az eredményeink mentén azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a neoliberális ideológia intenzív terjedése miatt a konzervatív országok főként olyan opciókat választanak jóléti modellük fenntartására és megreformálására, amelyek egyaránt kedveznek nem pusztán a társadalomnak, hanem a piacnak is, és kevésbé intenzíven alkalmazzák azokat az alternatívákat, amelyek negatív befolyással bírnának a globális tőkés réteg érdekeit illetően. Azt, hogy ez a működés hanyatlást vagy megújulást jelent-e a klasszikus értelemben vett konzervatív modellre nézve, egyetlen kutatás sem konkretizálta. Az elemzett tanulmányok miatt mindenképpen borítékolható, hogy a neoliberális ideológia egyre nö-

vekvő támogatottsága egy olyan társadalmi berendezkedést vetít elő, amelyben a jövedelmi szakadékok egyre mélyebbek, az egyes társadalmi rétegek közti konfliktusok pedig egyre intenzívebbek.

IRODALOMJEGYZÉK

- Abío, G. – Patxot, C. – Sánchez-Romero, M. (2017). The welfare state and demographic dividends. *Demographic Research*, 36, 1453–1490.
<https://doi.org/10.4054/DemRes.2017.36.48>
- Atkinson, A. B. (2014). After Piketty? *The British Journal of Sociology*, 65, 619–638.
<https://doi.org/10.1111/1468-4446.12105>
- Brochmann, G. – Dølvik, J. (2018). The welfare state and international migration: The European challenge. Routledge.
- Clarke, J. (2014). The end of the welfare state? The challenges of deconstruction and reconstruction. In: Clarke, J. – Newman, J. (szerk.), *The End of Welfare as We Know It?: Continuity and Change in Western Welfare State Settings and Practices*, 19–34. Policy Press.
- Deeming, C. (2017). The lost and the new ‘liberal world’ of welfare capitalism: A critical assessment of Gøsta Esping-Andersen’s *The Three Worlds of Welfare Capitalism* a quarter century later. *Social Policy and Society*, 16(3), 405–422.
<https://doi.org/10.1017/S1474746415000676>
- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Princeton University Press.
- Fassmann, H. – Kohlbacher, J. – Reeger, U. (2014). The re-emergence of European East-West migration – the Austrian example. *Central and Eastern European Migration Review*, 3(2), 39–59.
- Friedman, M. (1962). *Capitalism and freedom*. University of Chicago Press.
- Garritzmán, J. – Häusermann, S. – Palier, B. (2018). *Welfare states in the knowledge economy: The world politics of social investment*. Oxford University Press.
- Giddens, A. (1999). *The third way: The renewal of social democracy*. Polity Press.
- Hayek, F. A. (1943). The facts of the social sciences. *Ethics*, 54(1), 1–13.
<https://doi.org/10.1086/290368>
- Hemerijck, A. (2013). *Changing welfare states*. Oxford University Press.
- Hemerijck, A. (2023). Social investment agenda setting: A personal note. *International Journal of Social Welfare*, 32(1), 76–85. <https://doi.org/10.1111/ijsw.12532>
- Hemerijck, A. – Ronchi, S. – Plavgo, I. (2023). Social investment as a conceptual framework for analysing well-being returns and reforms in 21st century welfare states. *Socio-Economic Review*, 21(1), 479–500. <https://doi.org/10.1093/ser/mwac035>

- Offe, C. (1984). *Contradictions of the welfare state*. MIT Press.
- Piketty, T. (2015). *A tőke a 21. században*. Kossuth Kiadó.
- Pogátsa, Z. (2022). *A globális elit*. Kossuth Kiadó.
- Poledna, S. – Strelkovskii, N. – Conte, A. – Mazza, J. – Narazani, E. (2024). Economic and labour market impacts of migration in Austria: An agent-based modelling approach. *Comparative Migration Studies*, 12, 18.
<https://doi.org/10.1186/s40878-024-00374-3>
- Potrafke, N. – Ursprung, H. W. (2012). Globalization and gender equality in the course of development. *European Journal of Political Economy*, 28(4), 399–413.
<https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2012.04.001>
- Rehm, P. (2019). *The future of welfare state politics*. Cambridge University Press.
- Segall, S. (2009). A feltételekhez nem kötött jóléti juttatások és a reciprocitás elve. *Esély*, 20(5), 20–47.
- Stiglitz, J. E. (2014). *Reforming taxation to promote growth and equity*. Roosevelt Institute.
- Titmuss, R. (1970). *The gift relationship: From human blood to social policy*. Policy Press.
- Tomka, B. (2004). Az európai szociális modell múltja és jelene – kelet-közép-európai perspektívák. *Esély*, 15(5), 32–53.
- Tomka, B. (2008). *A jóléti állam Magyarországon és Európában a 20. században*. Corvina.
- Tóth, T. (2018). Az európai szociális modell változásai és perspektívái. *Európai Tükör*, 2, 33–50.
- Vartiainen, J. (2017). The future of the European welfare states: The intriguing role of demography? *European View*, 16, 131–139.
<https://doi.org/10.1007/s12290-017-0428-8>
- Webster, J. – Watson, R. (2002). Analyzing the past to prepare for the future: Writing a literature review. *MIS Quarterly*, 26(2), xiii–xxiii. <https://doi.org/10.2307/4132319>